

ORAVECZ IMRE

Feljegyzések naplemente közben

ORAVECZ IMRE (1943) Szajla

(Az ellenállás elillanása) Az *East of Eden*ben Adam Trask nagy vagyont, tengeri pénzt örököl az apja után. Nem derül ki, mivel, hogyan szerezte ezt Washingtonban a néhai öreg Trask, Steinbeck nem foglalkozik ezzel. Csak volt neki, lett és kész. Némi malíciával kérdezhetném: azért, hogy a fia módos ember lehessen Dél-Kaliforniában? Negyedszerre olvasom a regényt, és még mindig berzenkedem ez ellen a mesei elem ellen. Ellenállást vált ki belőlem, de aztán elillan, mert ami megelőzte és utána következik, a mű egésze, a tárgyilagos hang, a bámulatos nyelvi pontosság, érzékletesség és egyszerűség, az emberi küzdelem, a szenvedélyek, az élet drámájának elemi erejű megjelenítése végül ismét elfogadtatja velem.

(Vadászmezők) Pipishegy-tető, Legyező, Csutaj, Dregoly – kivételesen tisztán tartott, kaszált fűvű dűlők itt-ott szándékosan meghagyott, formásra nyesett vadkörtefával, fűzfával, galagonyabokorral a fenyvesek ölelésében. Kőkény, csipkebokor, dudva, eldobott műanyag flakon vagy ide hozott egyéb szemét sehol. Rendezettség, csín, kellem. Jó itt lenni, nézelődni, hallgatni a csendet. De csak addig, amíg meg nem pillantom az első magaslest. Akkor görcsbe rándul a gyomrom, és visszafordulok, mert egyből eszembe hozza, a képeembe vágja, hogy ez nem ápoltság vagy közpark, hanem egy távol élő pénzeszsák tulajdona, aki azért vette meg a sokhektáros határrészt, hogy vadászszenvedélyének hódolhasson az egykori szántókon, amelyek évszázadokon át nemzedékek életének alapját és értelmét képezték.

(Nyelvjárás) A palócot a budapesti gyermekszanatóriumban vetkőztem le, ahol kamaszkoromban tíz hónapot töltöttem. Önszántamból követtem el magam ellen e merényletet, de nem ok nélkül. Gúnyoltak érte, lenéztek miatta. Azt sugallták, hogy buta, szégyenleni való, és meg kell tőle szabadulnom. Sikerült. Mikor elbocsájtottak, már úgy beszéltem, mint a többi fiú az osztályon, akik közt akadt pár falusi, de a zömük pesti volt. A száműzött szavakat később íróként rehabilitáltam, de a hangokat úgy képezni, ejteni, mint azelőtt, nem voltam többé képes, mi rosszabb, magam is átvedelvén fővárosi lakossá, évtizedekig eszembe se jutott, hogy megpróbáljam. Pedig de jó volna most megint úgy beszélni, nyelvi tekintetben is az lenni, aki voltam. De csak úgy magamnak, hogy ne hallja, ne érzékelje senki. Még a szajlaiak sem, mert a kiejtésüket többé-kevésbé megőrizték ugyan, de közben átváltottak a színtelen, szagtalan, kép- és fogalomzavaros közmagyarra, miután, miként a többi nyelvjárást beszélő közösséggel az országban, velük is elhitették, hogy nyelvük idejétmúlt, értéktelen kacat.

(A rossz jótéteménye) Ha szerelmem, az osztrák M nem hagy el 1972 őszén, és sebemet nyalogatva nem futok Bécsből Iowa Cityig, akkor nincs a nagy fordulat az életemben, nem szakítom ki magamat a német kultúra hideg öleléséből, hanem Ausztriában maradok, vagy Németországba megyek, és nem írok többé verset, legfeljebb csak újságot, de azt is németül, meg esetleg, miként addig, könyvkritikát a bécsi Literatur und Kritikba, és a magyar irodalommal leg-

feljebb csak annyi kapcsolatom lesz, hogy amikor már nagy keletje van, Eszterházyt fordítok németre, aki akkor még versel, és Magyarországon is ismeretlen kezdő.

(Játékok) Eltett, régi holmik közt kutakodva egy kukoricaszár ökröcskére lettem. Hiányzott a két mellső lába és a farka. Egy kiállítás jutott róla eszembe, amelyet 1978-ban láttam Kaposváron. Házi készítésű paraszti játékokat tettem közszemlére, köztük egy ilyen ökröcskét is. Döbbenet vettem tudomásul, hogy amikkel én gyerekkoromban játszottam, azok múzeumi tárgyak lettek. Úgy éreztem ott magam, mint egy ősmérikai, egy vinnebago vagy kikapó érezhette a 19. század végén a chicagói Field Múzeumban az északkeleti indián anyag láttán, amelyet két évvel korábban nekem is volt szerencsém megtekinteni.

(Gertrúdka) A '60-as évek végén, a '70-esek elején a Szabadsághegyen, régi-új nevén a Svábhegyen béreltem szobát egy patinás villaházban. A leválasztásokkal szétszabdalt két szinten három család osztozott. Én az egyik földszinti család lakója voltam. A szuterénban lakozott még két idős nő is. Az épület eredetileg egy magyar diplomata nyaralója volt, aki a '30-as években Berlinben szolgált. Mikor letelt a megbízatása, és hazatelepült, magával hozta ottani házvezetőnőjét is. Ez volt Gertrúdka, a szuterénbeliek egyike, egy hetvenen túli, madár-csontú, sovány, töpörödött emberi lény. Lakótársa ugyanannál a gazdánál, az ő fennhatósága alatt szobalányként szolgált itthon. Hogy mi lett Budapest ostromakor vagy az azt követő kommunista hatalomátvétel után lent, a városban az exdiplomatával, akinek elfelejtettem már a nevét, nem tudom, de ők ketten valami jogfolytonosság jegyében itt húzták meg magukat, mikor a villa állami tulajdonba került. Csendesesen, szinte észrevétlen, senkit nem zavarva, a följük költöztetett bérlőkkel barátságos viszonyt ápolva éltek a lenti, homályos, nyirkos helyiségekben. Sőt, Gertrúdka az én főbérlőcsaládommal olyan közeli kapcsolatba került, hogy rendszeresen feljárt hozzájuk besegíteni a háztartásba. Főzött, mosogatott, takarított nekik. Engem kivált kedvelt, és egyetlen igazi társaságának tekintett. Olyannyira, hogy időnként juttatott a családnak készíttette ételekből is. Több évtizedes magyarországi élet után még mindig törte a magyart, és bizalmát valószínűen azzal nyertem el, hogy velem az anyanyelvén beszélhetett. Néha megszédült, és hogy el ne essen, a karomba kapaszkodott, mialatt a konyhán vagy a folyosón csevegtünk. Családi háttéréről csak annyit árult el, hogy nincsen már senkije a hazájában. Annál többet mesélt viszont volt gazdájáról, akit bevallása szerint nagyon szeretett. Áradozott róla, a nála töltött évekről, arról, hogy milyen okos, rendes ember volt, és mennyire megbecsülte őt. Szemléltetésként élete egyetlen értelmének tekintette, hogy megőrizze, ami utána maradt, és ápolja emlékét. Lent mindenféle relikviákat őrzött tőle, iratokat, fényképeket, leveleket, naplót, amelyből időnként felhozott nekem, hogy nézzem meg, olvassam el. Ezekre konkrétan már nem emlékszem, de a petróleumszagot, amelyet árasztottak, még most is érzem, ha rájuk gondolok. Ő maga inkább penészszagú volt. Egyszer lementem hozzájuk, és kiderítettem, hogy a petróleumszag onnan származik, hogy petróleumfőzőt használnak. Már régen meghalhatott, de nincs kitől megtudakolnom, mikor és hol van eltemetve. Mindenki idősebb volt nálam a házban, és aligha él már valaki is közülük. Vagy ha mégis, kideríthetetlen, hogy hol. A rendszerváltozás után pár évvel kíváncsiságból felautóztam, és elhűlve láttam, hogy újmódi luxusvilla pöffeszkedik abban az utcában az alatt a szám alatt. Valami újjgazdag építtethette, miután megvette a telket, és a régi házat elbontatta. Meglehet, hogy már én vagyok az egyetlen, aki őrzöm a hú cseléd emlékét, és tudom, hogy létezett, hogy egyáltalán a világon volt.

(*Tanács*) Annak idején meglepett, mert ellenkezett osztályom életfelfogásával. Jó húsz éve történt. Még Budapesten laktunk, de én minden hétvégét Szajlán töltöttem, a szülői ház karbantartásán és a kertben munkálkodva. Éppen a kertkerítést javítottam, mikor megállt kint az úton egy idős asszony, és azt mondta: *Ne dolgozz annyit, édes fiam!* Nem volt rokon, nem vérségi féltés motiválta. Nem tette hozzá, hogy nincs értelme, de nyilvánvaló volt, hogy úgy értette. Nem hallgattam rá, ahelyett, hogy megfogadtam volna a tanácsát, még többet dolgoztam, mert eladván a szülői házat, építkeztünk, és segédmunkás is voltam, aztán pedig megszületett M. L., és teendőim köre tovább bővült. Lehet, hogy elég lett volna a megtartott melléképület a beépített tetőtérrel, és szerszámos bódé az udvaron, mert végül egyedül maradtam, és a sok munka, az eredmény értelmét veszítette.

(*Pluszveszteség*) Mikor az ember szülei meghalnak, meghal a kora gyermek-kora is, mert ők voltak azok, akik emlékeztek rá, mi történt vele négy-öt éves koráig.

(*Készülés*) Úgy döntöttem, hogy a vadászmezők ellenére naponta felmegyek Pipishegyre, onnan le Csutajba, el Dregolyig és vissza. Nincs forróság, a dehidráció veszélye sem áll fenn, bár ez túrának szerény, de talán javíthatok az erőnlétemen. Így készülök a sivatagra, Anza Borregora, Palm Canyonra.

(*Találkozás kis Johnnal*) Tessék csak, invitál befelé a drindliszerű öltözetű idős hölgy-idegenvezető, aki egyúttal felszolgáló is a nagy nappaliban, ahol az egykori családi ház gondját viselő alapítvány előkelő éttermet működtet. Mikor megtudja, hogy nem étkezni akarunk, és magam is író volnék egy nagyon távoli országból, készségesen körbevezet, mialatt M. L. valami helytörténeti könyvet tanulmányoz az előszobában. Egy kicsiny emeleti helyiségre azt mondja kalauzom, hogy az volt a kis John szobája, de kora ifjúságában is itt nyert elhelyezést, amíg el nem ment Salinasból, de ők már csak így tartják számon. Ennek megfelelően is rendezték be az eredeti bútorokkal, kivéve azt ott, ami később került bele, és a mosdókagylóra mutat, aztán máris megy kifelé. Nem követem mindjárt, nézem a kiságyat, az asztalkát, a kisseket, a hintalovat, a játékokat, a falat, a falon a vidám virágos tapétát, az állatképeket, még az ablakon is kipillantok, hogy mit látott, amikor kitekintett rajta. És akkor elvont személyből, aki addig csak név volt számomra könyvei borítóján, valóságossá válik, megjelenik a mester. Az egyik sarokban kuporog, nekem háttal. Öt-hat éves lehet, térdnadrágot, matrózbólúzt, száras cipőt visel, és fakockákból rak össze valamit. Lélegzetvisszafojtva figyelem pár másodpercig, aztán lábujjhegyen, hogy észre ne vegyen, kilopakodom a szobából. Mielőtt távoznánk, lent öt dollárt csúsztatok az adományperselybe. M. L. mégis szeretne ebédelni, de leintem, mert biztosra veszem, hogy itt minden drága. Meg különben is sietünk, szeretném még Montereyben megnézni a *Cannary row* – rejtély, miért *Kék öböl* a magyar fordítás címe – színhelyét, bár az *East of Eden* (*Édentől keletre*) Hamilton-ranchának mintája King City mellett jobban érdekelné, de lehet, hogy azt nehéz volna megtalálni, vagy talán már nem is létezik.